

ШЫН

СОЛУН 1925 ЧЫЛДЫН АВГУСТ 31-ДЕ ҮНҮП ЭГЕЛЭЭН

1998 чылдын
декабрь
5,
суббота
№106
(16057)
Садар өртээ
1руб. 50 көп.

ЧЕРГЕЛЭШКЕК ОРДЕРЛЕР ТУРБАС УЖУРЛУТ ӨЖЕГЭЭР НАРЫЫДАДЫШ БОЛБАС

Сөөлгү үеде чаа тудуглар ажылгала кирерге-ле, ыял-биле кандыг-бир сагыш ханмаанын чугаа-домаан үндүрер кижилер тытып келген. Угулда ынчаш, тудугсуур туттууну турарында багай чүу боор. Москвага төдээ чериниң бажынын "аштагы" Тыва тудуп алган дээш кезек када солун, сеткүлдере "ырлажып" пат болдулар. Ам Кызыл хоорайда Тыва Республиканы Чазаның куженишкенири-биле туду тургускан бажынар дээш база-ла Кызыл хоорай чагырганын даргазы А.Кашин биле ооң орактакчызы Г.Эпп улуг шимиз үндүрүп, Бай-Хаак кужуучузуна 7 дугаарлы бажыны хунаажып эгелээнер. Президент Ш.Д.Ооржак чуртталга тудугларынга көрдүнген тускай сорулгалыг ашаны федералдык бюджеттен боду дугуржуп, чугаалажып келгенини түнелинде, ТР-ниң Чаза Кызыл хоорайга чаа бажынары тудургулаан. Үндыг болганда, Каа-Хем, 90, Бай-Хаак, 7 дугаарлы бажынар РФ-тиң "Федералдык чуртталга политиказын үнденинириң дугайында" хоойлууну эзугаар ф е д е р а ц и я н ы н субъектиниң болууну чуртталга фондузунга хамааржыр. Үндыг кээрге, ол бажынар бистин республиканың өңчүз болуп турар-дыр.

Мындыг турбуже, биске билдингир дээрликер А.Кашин биле Г.Эпп Бай-Хаак, 7 дугаарлы бажына хамаарштыр хоойлуга удур чүдүлөр кылып, Чазактын комиссияны үндүргөн шийтиринең чүрүштүр ордерлер бижип бээр бис деп, кижилери үскүлештирер сорулгалыг хеделишкенир кылып туруп бергенер.

Ажы-биле чугаалаарга, ам рынок үези-дир, мурвундагы турган система эскериле, шушту чүе аштар е г е р и к - б и л е шийтирлетинер апарган. Оочур эзугаар халас бажынар алып ындыг аргалар моон сонгаар чоорту ужу-утказын чидирер апар. Чүге дээрге дорту-биле чугаалаарга, шаандагы хөлчөк сойгалап чоранымыс капитализмин системаның кирген улус-тур бис.

Келир үелерде курунениң дузаламчы аш-хөргөңиз-биле тудуглар кылары эвээжээр, а ооң орунуга чаа арга-хевирлер, чижээ, ашаладырышкынының бюджеттен өске дестерин хаара тудары дээр ышкыш угланышкынар калбаа-биле сайыраар. Фундээ кудумчузуна чаа бажыны база ындыг хевир-биле туткан, эскээр чугаалаарга, бажыны туткаш, квартиралары хамаатыларга садарыны аргазын ажылгаан. Че, оон аңгыда, чуртталга тудуу кыларына бүдүрүлгө, албан черлериниң, хуу кижилериниң боттарының аш-хөргөңизин хаара тудар, банк чээлиери, ипотека аргаларын ажылгаары рынок харылааларының амдырал байдалы биске албадап келген.

Мынчаар сайгыр келирге, Чазактын болууну төптүнген аш-хөргөңизини-биле бо уадала туртуган, чижээ, Бай-Хаак, 7 дугаарлы бажыны амгы бо рынок үезинде база курунениң өңчүз болуп турар болгаш мында хажыдышкын чок деп бадытка болур-дур. А ол бажының тудууга чыгыс көпөөк-даа кириштирбээр хоорай чагыргазы оочура улуска дээш база бир өске ордерлер үлээр деп шийтирлеп турары шуут кайгамчыктыг. Бир квартирага ийи ордер бар болура, чаңгыс квартира хунаажкан кижилерниң аразында чөрүдөөлөр, үскүлешкенир үнээ канчаары?

Вадун кижилерде чүңчү бургузу деп, шынал-ла, кынында чуртталга байдалдары берге болура, бажы-балгап айтыры турсузу, дарга-бошкалар эжи амьратпай турар-ла ыялган, ыңчалда-даа мындыг берге, нарын айтырыга хоорай чагырганың удуртулазы нарыдаашкын тургузу, үскүлешкенир үндүрүп туруп айыл болза, соңдаарта чүу болуп болурун даа бодаары бестин берге.

Кашин биле Эпп бажың хунаажкан кижилер аразына кандыг нарын чүдүлөр тургустуну болурун медереп билбей турар эвеле болбай. Азы мындай байдал оларга боттарына ажыктыг политиктиг капитал, ат-алдар "ажылдап" ап болурунун эптиг аргазы болуп турар эвес бе? Кижилерниң салым-чолу-биле ынчаар ойнап болур бе? Ынчангаш бо ийи дээрги эрге-хоойлу-биле чөрүшкөк б о т т а р ы н ы хеделишкенир дээш хоойлу мурвунга харылап болурун угап биле чогуур. Кандыг-даа чергелешкөк ордерлер маңаа турбас ужурулу.

Надежда ЭРГЕП.

ЮБИЛЕЙ

БЕДИК ЧАДАНЫН ШКОЛАЗЫ

Бо хүнерде Чадаанын №1 школазы болууну тургустунганда бээр 70 чыл оон демдеген турар. Төгү армиларын амылды, сонуурап көрө болза, школа 1928 чылда эге чаа школазы болуп ажылттыган. Анда Чаа-Хөл, Өвүр, Сүт-Хөл, Барыш-Хемчик, Бай-Тайга, Монгү-Тайга кожууннарда сургуулар кээп өрөшөп, латин үжүктүргүлгө тыва дилга эртем-биле чедиң ап эгелээр. Үлкен чылдарда эгелеп Тывага улук-бижикти чоңга калбаа-биле өрөдип эгелээр турган. Школанын баштайгы өрөңкчилери Болуп Иркиновна Монгуш, Ховалыг Сүрүновна Бурбо, Сара Чыргай-ооловна Канчыр-оол, Дугуржал Сулдуевич Монгуш олар аалдарга арат-чоңу номчул, бижиди өрөдип, багай эвес билгилери берип турганын школанын төөгүзүндө бижиттиген.

1943-44 өрөдипте чылдында эге школан чеди чыл школазы кылдыр эге адал, ол чылы 17 кизи школан дооскан. Оларның аразында "Делегейниң дигир эртемни" хундулду аттың элекчизин, төгү эртемнирин доктору, чогаалчы Монгуш Борахевич Кенин-Лонсан, сурагыл башкылар Куулар Хунажыкович Оргу, Осур-оол Аманжыкович Монгуш болгаш өскелер-даа чүлге республикада эвес, хары-даа делегий чергелиг ат-сурагыл болганыга чоргаарланмас аргажок.

Чеден чылдыг-ла үр эвес үе. Ынчалза-даа төрөөн школазыга амьдалдыг эге бажымы, бижыт мергелиңиз билгилери ап, республиканың аңгы-аңгы булуңларында ажылдап, чурттап чоруурлары бо байырлыла адаваргам чок болду. Олар дээрге Курвун Думазыниң депутаты Галина Алексеевна Салчак, Д.Д.Монгуш - Экономика яамының орадакчы сайыды, В.С.Донгак - Өөредилге яамызын сайыды.

Ч.Х.Ооржак - бойдус комитетиниң даргазынын орадакчызы, А.Д.Ховалыг - Тыва Республиканың Дээди судууну даргазы, сурагыл политиктиг Д.К.Х.Ооржак, Д.Б.Ондар болгаш өскелерин-даа чоргаарал-биле сактып чоруур бис. ССР-ниң улустуң артын В.Б.Оскал-оол, композитор Р.Кенденбил, эртемден Ч.Т.Сагды, чогаалчылар О.Саган-оол, О.О.Сувакчил, В.В.Монгуш, З.Байсалова бистин школавыска өрөңш чоранынга чоргаарланар бис. Тывада ат-сурагыл эртемден башкыларымыс Д.А.Монгуш, Д.С.Куулар, Я.Ш.Хертек, Х.О.Ондар, А.Ш.Ойдал-оол, С.Монгуш олар төрөөн школазынга кээп, арга-дуржулазын солчуп турар. Ылаңгы школанын башкыларынга олар чок, эргим. Бистин доозукчуларымыс РФ-тин алдарлыг артисти Конгар-оол Ондар, ТР-ниң алдарлыг артисттери Тыргыч Монгуш, Надежда Наксыл, Анатолий Куулар оларның уран талантызынга чүлге бистер, башкылар, өрөңкчилер өөрүп, мөгейип чоруур эвес, а буту тыва чоң чоргаарлаары Тыва Республиканың Курвун тугууну автору Оюу-оол Сат база бистин школан дооскан.

Чеден чылдарның дугузунда школан 27 кизи мөгүчү, алдын медалдар-биле дооскан. Оларга физика-математика эртемниң кандидды Х.О.Ондар, геология эртемнириниң кандидды К.С.Кужугет, чогаалчы А.Даржаа, Тараа Куулар - МКУ-нун физика факультетин дооскан. Америкада эртемни белидиш турар, Валентин Седн - эмчи, Уяна Сувай - студент.

Школанын хөгжүп, бурунгаар бажымын удуруткуну, шыраак эртем-биллиг башкыларын үдү улуг. Уруг-дарыгың били, сагыла-чүрүмү дээш уйгучдын чок директорлап чоран Д.А.Монгуш, Д.Хертек,

Т.Тува-Хуу, В.Шестков, Я.Шагнаа, Х.С.Алдын-оол, Д.Б.Ондар, башкылардан Ю.К.Чүлдүм, Д.Д.Ховалыг, К.Ч.Ховалыг, А.А.Монгуш, К.А.Балган, Н.Д.Монгуш, З.С.Шагыш болгаш өскелерин-даа бо хүнерде чоргаарал-биле сактып адал чоруур бис.

Бо хүнерде бистин школавыска 853 уруглар хаарт туртуган. Чеден ажык башкыларның бежи дээди категорияда, 1-ги категорияда 18, 2-ги категорияда 21 кизи ажылдап турар. Школавыс кожуунда бир дугаар бири категорияның школазы деп белик атты чаалап алган. Кол сорулгалымыс - уругларның угаан сайырдырымыс кичээлгеи угап, эге кластардан шахмат, мөзү-шынар, англи дил кичээлдерин эртирип турарымыс болур. Элеэди кластарга "Уруглар литературасы", "Чугаа культуразы", "Эстетика" деп тускай кичээл-курстары чоруту турары солун, уругунд нити билиг сайырдырымыс угул дөгүм деп санап турар бис. Школавыстын методиктиг кабинетти кожуун чергелиг апарган болгаш, өске школардан келген башкылар арга-дуржула кылдыр төп деп чоргаарал-биле санап турар. Амгы үеде башкылар Н.М.Монгуш, Н.Ш.Монгуш, Л.Ч.Ховалыг, Д.Д.Б.Сувай, У.О.Кара-Сал, О.В.Монгуш, С.Х.Куулар, У.К.С.Сат, Д.Д.Кыштеек, Н.К.Килки, О.О.Сага, В.С.Монгуш, Ч.А.Сат, М.К.Монгуш, М.Е.Кабимульдинова олар чаа методика-биле ажылдап, өрөңкчилерге белик билиги берип турар. Школавыстың белик чаданың школазы деп атка телептиг болганына директоруус З.К.Хүлөр-оолдуң үдү улуг. Ол дээди категорияны белик билиг башкымы.

Ашела МОНГУШ,
Чадаанын №1
школазын өөредилге
эргелекчизи.

СҮТ-ХӨЛДҮН ЧАНГЫС МАНДАТТЫГ №24 СОНГУЛДА ОКРУГУНУН ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫН ДЭЭДИ ХУРАЛЫНЫН ИЙНИ ЧЫБЫКНЫН ДЕПУТАДЫНЫН НЕМЕЛДЕ СОНГУДАЛАРЫН ЭРТТИРЕР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫН ТӨП СОНГУЛДА КОМИССИЯНЫН ДОКТААЛЫ
1998 чылдын декабрь 2 №02-3/158 Кызыл хоорай
"Тыва Республиканың Дээди Хуралының депутаттарының сонгулдаарының дугайында" Тыва Республиканың Хоойлуунуң 63 чүдүлгө дүштүр Тыва Республиканың Төп сонгулда комиссиязының доктаалыры болза:

1. Тыва Республиканың Дээди Хуралының ийни чыбыкының депутаты Павел Сурабович Кара-Салды мөчөөн-биле Сүт-Хөлдүн чангыс мандаттыг №24 сонгулда округуну талазы-биле Тыва Республиканың Дээди Хуралының ийни чыбыкының депутатының немелде сонгулдаары 1999 чылдын февраль 7-де эрттирер.

2. Тыва Республиканың Дээди Хуралының ийни чыбыкының депутатының сонгулдаарының федералдык болгаш республика хоойлуудуларга дүштүр органназыра болгаш эрттирерин Сүт-Хөл кожуунуң девискер аайы-биле сонгулда комиссиязына дагыр.

Тыва Республиканың Төп сонгулда комиссиязының даргазы НОНДАР,
Тыва Республиканың Төп сонгулда комиссиязының харамсалгалы секретары Л.КАРА-САЛ

РЕСПУБЛИКА. ООН АМЫДЫРАЛЫ ПРЕЗИДЕНТИН АЖЫЛ-АЛБАНЫ ХЫРААЛАНГАН ТАЛЫГЫРДА КЫШТАГДА

Эрткен субботада ТР-ниң Президентизи Ш.Д.Ооржак Каа-Хем кожуунда кыштаглаашкынының кандыг байдалдыг чоруп турары-биле таныжып чоран. Кышкы кыска хүнүң дургузунда ол 6 малчын коданнарга база "Каа-Хем" коллективтиг ажил-агының сүт-бараан фермазынга чедиң, көдээниң ишчилери-биле ажыт-чакыт чок чугаалажышкыны чоруткан.

агысканын хомулдап чугаалап олурду. Ооң чугаазы-биле алырга, чылгыны Тес-Хем кожуунунуң девискеринче, а бода малды кожозында "Тиилеге" совхозче кирип сүре берген. Малчының каразы турары кижилери турзажок, милицияны чорутканы истелгези кандыг-даа түнел бербээр. Кожуунда мал оору-биле демисели кошкач чорудуп турарын ол чугаалап олурар. Киргенивис өске коданнарны база оорлар дүдүрүдүп, эвээш эвес баш малды үзе сүре берген болду.

Малчынар кышка шыдаар шаа-биле б е л е т к е н г е н н е р . Боттарының кужу-биле 10-дан 15 тонна чедир сигенини белеткеп ап, өдөк-көрженин коптарып алган. Эрткен чылгы дус төнериниң кырында келген. Малга херек эм-чанчок. Чамдык коданнарда ийи-чангыс кодуру малдарны креолин холумаа-биле чаап эмнеп турар. Хар кылын дүшкен, ыңчалза-даа амдыга чедир мал оорларда черлерни д а л ы й л а в а а н , кыштагларже чедер оруктары хар дуй алган. Байдал мындыг анызлыг турзажок, кожуун туржук, тус черниң ажыл-агый удуртукчулары, тускай специалистери бестин малчынарже чангыс-даа бакылап көрбээр. А удавас малды массалаг оорлаашкыны эгелээр-ле болбай.

5. ТҮННЭЛ СӨС ОРНУНГА

Хөөредип-даа канчаар, Шериг-оол Дижикович Каа-Хемниң девискеринде койгун чыдар черлерни билдир чыгыс кизи чоран. Кайда кандыг малчының кыштаглап турарын, ооң мал-маганының денгелин, к а ж а а - х о р а а з ы н ың байдалын, ол черлерниң онзагай байдалдарын хөлчөк эки билдир. Тус черлерни бажы-биле харылап олурар чамдык дарга-бошкалар-даа оон хөйүн кайып билдир деп. Бир чеже мыдыг шынар шын болгаш дүрген шийтир хүлээп аларына дөгүм дээринге бузуредим.

Президент барган аалдарына чуртта болгаш республиканың иштинде тургустунуп келген нити байдалды кончуг тодазы-биле доңчулап чугаалап чоран. Солун, сеткүүл алдына, радио, телевидение дичавайын турар кижилер республиканың бири удуртукчуунуң бодундан эң-не чаа, тодаргай медээлери билип алыр аргалыг болганнар.

Ш е р и г - о о л Дижикович РФ-тиң Чазак Даргазының бири орадакчызы В.А.Густовуң Тывага кээп чоранының, ооң түнелинде хүлээп алдыган шийтирлерни база республиканың Чазаның мурунда салдыган сорулгалары таныштырган. Көдээ ажыл-агый адырынга холбашкан айтыргалар малчынарны хөлчөк сонуургаткан. Ылаңгы итали таланы Тываның мал-маганын кижиден белик шынарлыг хөмү, а

Артур ХЕРТЕК.

холбашкан болур боор чүвө-дир.

"Бүрен-Хем" совхозтуң 280 баш хураганын кадарып турар Владимир Хунаевич Монгуш өскен-төрөөн Сүт-Хөлүнден көшкенин мынчаар тайылбырлаар болду:

"Шаг шаа-биле турбас, чавылдак көгү-биле чытпас" деп, тыва чоң чугаалаар чүвө болгай. Кизи база эки уелерниң эглип келиринге идеген-ле олурар боор чүвө-дир. Бо кижиз эвес-даа болза, ажы-төл чаагай уелери көөрлер боор. Ону-ла бодап, уруг-дарыгың найысылалга өөредип аларын күзөп, Кызылче чоокшулай көжүп алганымыс ол-дур ийи.

Чүглө Владимир Монгуштуң эвес, а 240 баш төрүүр хой кадарып турар Борис Тулуштуң-даа, ирт кадарчызы Зинаида Кужугеттин-даа, кадарчылар Федор Куулар, Нурзат Монгуш болгаш өскелерин-даа бээр көжүп кел чытканының кол чылдагааны - уруг-дарыгың эртем-билигге өөредип алыры, ук черлерниң найысылал Кызылга чоок болуп турары. Бо малчынарның ажы-төлүнүң кол нуруузу агроуниверситетте өөренип турарлар болду, шилдиг алган мергезили база көдээ ажил-агый-биле сыйры холбашкан. Ындыг болганда, олар сон-даарта демей-ле көдээ ажил-агының специалистери болуп ээп келирлер дээринге чигини турбас.

4. ТАМЫ ДҮВҮНДЕ ЧЫРЫК

150 кизи ажылдап турар "Каа-Хем" коллективтиг көдээ ажил-агыны оң кожуунда чүтээр ажылдыг, тамы дүвүндө чырыктын ужу-кыдыын көрүп бар чыдар ажил-агы деп болур. Черле ынчаш байдал мында мун-не дээр. Гуда ашканы көрбээниңден бээр ажил-агының ишчилери үр болу берзөжок, сүт-бараан бүдүрүлгезин сандартпаан.

3. ЭРГИ ХОНАШТАР

Сөөлгү каш чылдарда Каа-Хем кожуунуң малчынарының кыштаглары барык бурун-биле тоймаглаттыган. Хай-ааралдан бичи када үнерге-ле, чай кадында бускаш, сөөртүп апарган болуулар. Мындыг чүдү мал оору-биле демейлежиң бар чыдарына малчынар хомулдап турар. Алызында барып, боду истеп, суруп көөрге, кыштаглардан бузуп апарган оран-сава Кызыл хоорайның, Каа-Хем суурнуң кыдыында туттунуп турар бажынарны аразында өпөй иң үнүп келген болуулар.

Ынчангаш барза-барза, бүдүн арткан малчын кыштагларны бускаш, бригадалар төптөрүнче чоокшулады тигер ужурга таварышканнар. Мында мун-не танымылгы болгаш оор-сук-даа шеглиг. Ооң кадында бригадалар төптөрүнден чырыкты шөйп алыры белең, суг-сугат-даа айтыры чингеп келир.

Чер-черлерде ышкы малчынарның таваржып турары кол-кол бергелери, чидиг айтырылары демей. Ол дээрге оор-суктуг куш-елгени, аргыжылга айтыры, олар чүл дээш-ле баар. Үстүнде адаанымыс Владимир Монгуш эрткен чылын 28 төрүүр инвээ, 18 баш чылгызын оорга

1. ПРОГНОЗ БАДЫГКАТТЫНШ ТУРАП

Россияда агаар байдалы хайгаарат турар төптү о к т а р г а й д а эдеринчилеринден тырттырган чурунуң үндөзилээш алырга, Чөөн Сибириниң кырын дугаар соок агаарның чалгы чыптылып кел чыдар. Мынчаар кээрге, декабрьның чүм кезин Тываның девискеринге сооктуң дыңзышкыны база дүвүдүп хаттың күштелишкени-биле онзагай болур.

Синоптиктерниң берген прогнозун бадыткаан чүвө деп, субботаның эртенни аяс, соок болгаш хадымзыраар хүнү оштап турган.

Ш е р и г - о о л Дижикович орук ара "Каа-Хем" хөмүр-даш уургайын база оюп эртпаан. Ол черде ужурул, чүге дизе республиканың удуртуп-баштаар органнарының талазында болур-чогуур хемчеглер алдыны турзажок, чамдык одалга-энергетика комплекстеринде, социал алдыны албан черлеринде олар чүлгө четири-биле курвалыраттынмаан. Мындыг байдалды бир чеже аш-төгерикиң кызыдыр-ла чедишпейн турары-биле тайылбырлап болбайн аан, ыңчалзажок ажил-херек чылзыр, шүшпөн даргаларның хайы-биле кышкы сезонун ий кагар ыш чок уткаан черлерни база чок деп болбас.

Шак эрте болзажок, хөмүр сөөрткен 10 "КамаАЗ" кожууннарже үнүлөккөн болду. Ол дээрге 100 ажыг тонналар. Чүдүрүп чорудуп турар оттулар чүдүлдү шынары эки, кол нуруузу улуг бузунду хөмүр. Ындыг болзажок сөөртүлгө айтырында хамык чүвө дески, каалама деп болбас. Кывар-чаар чүдүлдүң чедишпезинден база транспорт-хөлгө айтырың ой-шаанда шийтирлеп албааныңдан чамдык ажил-агылар хөмүр сөөртүлгезинге улуг саадаашкыны болдуруп турар. А соокта манаар, өршээр деп сеткил бар эвес...

2. КИЖИ ТӨЛҮ КААА-ДАА ЧОРААЙ-ЛА

Найысылалды чогуунда кожууннарны "көшкөн хемчиктер" чурту деп улус-чоң баштаканың чугаалажыр апарган. Шынал-ла, бо черлерде, ылаңгы Каа-Хем, Кызыл кожууннарда Хемчик, Адаш унундан көжүп келгеш, мал ажил-агында ажылдап чоруурларын саны хөй. Херектиң ужуру оларны көжүп келгени черлеринде байдалды дорайтаанында-даа эвес, а ажы-төл, оларның келир өйү-биле

ШЫН

Чурттап эртин турарымыс бо нарын берге үеде "Оруктар белдирине кижэ" деп чаа рубрикань аждаы тура, кижилеринь салым-чолунга таварышка ишпатаарызынның үнү кээр чылдагааннарын база кавдыр-даа өйдө амьдыралдың чыгач кээри моондактарга торлуд дивес, кедилги келир үезинге бузуреп чоруур күштүг күзел-биле чүгленген тура-сорукуктарның үзел-бодалдарын "Шынын" номчукчуларына чедирип, хой санын бижикчилеринь санал-онал солчулгазын чырыдып, парлаар сорулганы салган бис. "Амьдырал ала-шокар" джир бис. Кижэ төрөгөтенин яны-буру цивилизацияларның, чурттарың, нитилелдеринь сайзыралынын оруктары тос башка, олар бирде сайзырал-дешилгеже, бирде буураашкынче, муңа шталышкынче чедире бээр. Чагыс аай дески хөгжүп орак чү-даа чок Төгүтүн, бистинь эки билдир бис деп бодаларымыс төгүтүнү безин чедирип шинчилеттин мезэн, караңгы-дүмбей, эки билдинмес булундари кайы хой. Эртемденер, төөгүчүлөр, философтар, политиктер... дегем уелер аайы-биле эргий бодал, чүс-чүс, муң-муң чылдарны холуп, шипшип чоруур. А кижиниң, чагыс хуу кижиниң чурттап эртер назыны, медресиди амьдыралы кончуг кыска боорда, төөгүдө аттары, ажил-херектери арткан улус, еске бугу чурттап чораан улус-биле денээр болза, кончуг эвэш.

чогаалчылар, философтар, эртемденер, башгычылар, хортаннар... Хандыр касканинар болза эң неперзон аттарга немей аңгы муң-муң аттары төөгүдү караңгы көжегезиниң артындан амгы чырыкче ушта чедирип үндүрүп кээп болур бис. А арткан бугу чурттап чораан улус? Кымнар, чүңү бодал, чүү чүвөгө чүдүп, идеген чораан улусул ол? Билдинмес тывыздыктар ийин.

Оода-ла амгы үеде,

чолун, бодалдарын, ишти-хөңүн бо рубрикань ажаанга парлаар бодалар бис. Кижэ бурзуунуң амьдыралчы дуржулгазы үнелиг деп башка катап сагындырып каалы. Кижиниң амьдыралы база каалама орук-биле чагыс шигже халдып олурбас болгай. Бир-ле белдирге доктаап, еске орук, улаанышкын дилээр, болуп шүгүндөр үе албан туруп кээри. Шапкынд шилдигелиг, шүгүндүлүг үеде кижиниң кыгма болу,

санап келгенимиң чагыргаш чоор. Ынчармай канчаар, ажилым менээ тааржы, солун, чогаалчылар болгаш чаарткычылар нитилелиниң идекейлиг кежигүнү, өг-бүлениң эрээ, огулум биле уруумуң ынак ачаы болгай мен. Мээң ыңчан ажилдап турган организациям ам чок, 1992 чылда-ла ону джурер ужурга таварышкан, яны-буру төлөвилелдер, техниктиг чаартылгалар кыгма-даа

базаарыңа эккеп садарыңа, черле шору турган чүвө. Чээлим бир чыл болгаш төлеттине берген, харын-даа ийи өрээл бажыны солуп, улуг бажың садып арын бодал эгелзэн мен. Ынчалза-даа аайлажып турган үе төнүп, амьдыралымга муңгаш кара диллиндер таваржып келген. Номчукчуларга чогум чүү болганын тодаралып бижээш чоор, чагыс сөс-биле чугаалаарга, шөө-бөрү дег чинжеңерге мегеледип

туруп келдим. Эштиң акшаы-даа эгиттинген, чоокта чаа турган эки үш өрээлди бажың садып алдымыс. Удас чик машиналыг апар бис. Улуг огулум бо чайы Москвада бир билдингир өөредилге черинче кирип алды. Чагыс сөс-биле чугаалаарга, амьдыралымга ам хомулар чүвем чок ышкаш.

Ынчалза-даа бир-ле элден сагыжым бар. Эрги ажилдар чөмүр турган бажынын баары-биле ийи-чагыс эртеримге чүрээм чикти кончуг апар. Базаарга туруп алгаш, холга тудар акша-оруглазы чылдан чылче эвээжеп орак чонга кыдат, турк, кижэ албас бараан сыгаар орунуга, бизеги ажилым оон күзенчиг кыны бээр. Мээң огулум база ачаы дег, инженер мергежил шилип алган кижэ. Чеже-даа чамдык төрөлдөр ону шын эвес, инженерлер ам кыгма херегил деп турза, мен огулумун талазында мен. Амьдыралымның чогум оору амгы бо орук эвес деп бодалар мен. Бизеги чуртталга ол хөвээр ээлбес-даа болза, Тывань, Россияны келир үеги базаарда эвес, а күчүлдү бүдүрүлгелерде, чазый садыжының билдымыш кажар көрүжүнү, дээрбечиниң соок карааның уунда эвес, а эртем-биллиги кижиниң чиге көргөн чогаалчы көрүжүнү уунда деп идегээр-дир мен. Оон башка бурунгаар шимчээшкни, келир үе биске турбас, чүгө аткараашкын, хоозулар турар.

Кажан-на ийик, мен база огул-биле кады Тывань бүдүрүлгелеринге ажилдай бээр боор бис. Ынчан эзулуг оруурус биске ажыттынар. Ам дээрзинде бо кезек берге үени тыва чоум-биле денге шыдажып эртип, амьдыралдың дегем ховуунда, хой оруктарың белдиринде бодуму бодум дилеп чоруп турар мындыг мен.

Сергек-оол МОНГУШ. Инженер чораан, ам сарыкчы.

СТОЛ ТЕННИЗИ РЕСПУБЛИКАНЫҢ БИРГИ ЧЕРИ ДЭЭШ

Тыва Республиканың стол теннизиниң федерациязын президентизи, Россия чергелги судья Анатолий СЕРЕН бистинь редакциявска мындыг медээни берген. 1998 чылдың декабрь 4-6-да Кызылдың эмчи училищениң спорт залына республиканың бирги чери дээш команда аайы-биле республиканың бирги чери дээш команда аайы-биле аразына маргалда болуп эртер. Ачаа кожууннарын, Ак-Довурак, Кызыл

хоорайларның чыныды командалары болгаш Тывань шымраак дээш теннисчилери келир. Команда бурзуунге ийи эр, ийи хөвөөжөн улус киржир. Бирги чери алган чемпион кожуунуң азы үстүндө адаттыңан хоорайларның кубогу-биле шаңнадыр, а спортчуларга өрөктиг белектери тысыр. Оон соонда хууда болгаш эжеш болуп алгаш ойнаарың маргылдаалары эртер.

ШЫДЫРАА

ОН ХАРЛЫГ КИРЖИКЧИ

Тыва Республиканың шымдыраа чемпиоонады доозулган. Күженишкениң чидиг демиселди түнелинде эр улустуң аразына болган маргылдаага хоочун шымдыраачы, спорт мастериң кандидат Леонид Мохов 1998 чылда республика чемпиону деп атты чаалап алган. Ийги, ушкү черлери Вячеслав Асатов, Орлан Сарыглар олар үлешкенер.

Чемпионаттың эң аңа, 10 харлыг киржикчизи Аида Кол арга-дуржулгазы, разрядтыг алды шымдыраачыларын уткаш, ийи кижэ-биле хайымнашкан. Бо дээрге мындыг улуг, республика хемчээлди маргылдаага өзүп орак анык шымдыраачыны улуг чедишкени болган дээрзин оонапал демделээр апар.

Алексей ДЫРТЫЙ-ООЛ. №15 ортумак школазының

ТӨРҮТҮНГЕН ХҮНҮҮҮР-БИЛЕ!

Бистинь ачавыс Шериг-оол Байтымевич СОЯН декабрь 9-та 55 харлаар. Ол хой чылдарда чолаачылап ажылдап келген. Амгы үеде хуу ажил-агымилыг, ачааның чурту Огар хемде мал-маганын өстүрүп, чурттап чоруур. Ачавыстың биске чедирген ачы-хавыязын үнелик, бисти өстүрүп, кижиниңди кааны дээш сэткиливиз ханызында өөрүшкүсү илередип, ам-даа үр чылдарда калдык, чаагай чурттаарын күзеливиз. Уругларында, дөргүл-төрөлдөрүндө.

НАЦИОНАЛ БАНКЫНЫҢ ДЫҢНАДЫ

Коммерция банкларының чоңуң шыгжамырларының талазы-биле боттарының хүлээлгелерин Россияны Ажаалга банкызынче шилдиги турарың дугайында шийтпирин Россияны Топ банкызының директору чөвүлди бо чылдың ноябрь 26-да хүлээп алганына холбаштыр дындадырмыс болза: Россияны Ажаалга банкызы-биле дугуржулганың негелделери СВС-АГРО банкының чедир күүсетээзин барымдаалааш, ХАЖЫДЫШКЫННАРЫН ЧАЙЛАДЫРЫН БОЛГАШ ЧОНУҢ ШЫГЖАМЫРЛАРЫН Россияны Ажаалга банкызына дугуржулга негелделери эсуулар дамчыдып бээр хүлээлгелерин чурумчуларын СВС-АГРО банкы сумелзэн. Чонун шыгжамырларының талазы-биле хүлээлгелерин дамчыдып бээр ажылдарың чуруму болгаш хуусааларын немей дындадыр бис. ТР-НИҢ НАЦИОНАЛ БАНКЫЗЫ.

КЫЗЫГААРГА БООЛААШКЫННАР

Моолдуу Тыва-биле кызыгаарлажып турар аймактары-биле садыг-экономикиг, культура кады ажилдажылганы чөгүндөр дугайында чогаалажып-ла турар-дыр бис. Эртекв каш хонуктарда карын-даа Убса Нур, Баян-Өлгий, Ховдо аймактары-биле кады ажилдажылга дугайында дугуржулганы ТР-нин Чазаа кылганы республиканың массалыг информация хөсөктери дыңнаткан Ол эки болбайн аан Ындыг-даа болза, кызыгаарда байдал наары боор артымышаан Моолдуу камаатчылары мал-маган оорлаары-биле ок-боолуг Мөңгү-Тайга кожуунуң дөвөсөрүнчө шүргүп кирип турар апарганын мөңгүн-айгылдар дүвүрел-биле редакцияга дыңнадып турар.

Иштики херектер яамызының болгаш кызыгаар отрядының төлөөлери Мөңгү-Тайга кож үчүе дүвөсүнүн 3 шакта-ла азыттынышкан. Өлүрүкчү оорлар колунда барган башкы Родиов Андреевич Маадыр институт дооскан соонда кожуунуң күдээзи бооп /боду өвүр чурттуг/, Мугур-Аксы школазына ажилдап чедирип келген Боду топтуг томанныг. Биче сөткүлдиг, ажилгыр, чоңунга күндүктелди башкы турганын кады ажилдап турган эң-өөрү карадал биле чугаалап турар. "Моолдарың талазында үптөкчи, оор чорук чагыс эвес катап болуп турар. Алгыржып турда-ла, ок-боолуг моолдар келчип, мал-маганын сүрүп апар таварылгалар хой. Байдал мындыг турда-ла, кожуунуң улуртук дарагалар, шагдаалар, кызыгаар шериглери дүвүрел чок олурарлар-дыр. Кызыгаарың чогуур деңгелге камгалавайн турар, ол колдуунда аякык" - деп кожуунуң чоңу редакцияже бижип турар. Директор оолдар бо удаада боолан кижилер база моолдар деп турар. Бо болушкун кызыгаар чоң ига болган болганда, ок-боолуг өлүрүкчү оорларын моолдар деп болбайн аан Ындыг-даа болза бо хүннерде истелге чоруп турар болганда, оларны моолдар, тывалар, алтайлар, казахтар дээр берге. Кажан истелге доостурга, олар кымнарыл дээрзин тодаргайы-биле силерге дыңнадыр бис. Бо херек ТР-нин Президентиниң болгаш Чазааның, республика прокуратуразының, Иштики херектер яамызының, федералдыг айыыл чок чорук албанының ТР-де эргелениң, кызыгаар отрядының онза кичэ игейинде турар болгаш кем-херек үлгүленичлери тодараларың талазы-биле хемчеглери ап турар, Роман ХУНАЙ-ООЛ. Ак-Турук суур.

ЧАГААЛАР, ЧАГААЛАР

ИЕЛЕР БАЙЫРЛАЛЫ

1998 чылдың ноябрь 29-та Тывань хоорай, суурлары РФ-тиң Чазааның тускай доктаалына үндөзлөтүнгөн байырлалы - Иелер хүнү бир дугаар демделеп эрттирген. Каз-Хем кожуунда Суг-Бажы суму чагыргазы, хөвөөжөннер активи суурнуң ортумак школазына Иелер хүнүне турсааткан байырлалды организаастаан. Байырлалды оң мурунда суму чагыргазының даргазы бооп ажилдап турган Кара-кыс Салцаковна Чамбалдоо аяктык, суму чагыргазының амгы

даргазының оралакчызы Лариса Волай-ооловна Чамдылхайт сөс берген. Ол бодунуң илеткениге эртерке үеде, төөгүге, хөвөөжөннер шийчээшкениге, баштайгы Маадыр иелерге, саанчыларга, мал ажилдыгларга, башкыларга, эмчилерге, механизатор ие-хөвөөжөннерге доктаап, оларның ажил-иниң чымылганын арга таныштырган. Ам аравыста чок баштайгы хөвөөжөн удуруткучу, хөвөөжөннөр чөвүлениң даргазы чораан Т.Ш.Камова, активчилер

К.Ч.Намдак, Т.Т.Бичекей, Е.Д.Намдан, И.В.Өндүр оларны сактып, кажымдалды минутазын чарлап, эзулалды кылган. Байырлалдың хүндүлүг аалчылары, хой ачы-төлдүк авалары, кырган-авалары, улуг назылгылар - С.Б.Мижит-оолга, Ч.Х.Кууларга, С.К.Чаш-оолга, Р.Д.Сарыга, Д.Ш.Бюрюлбаага, Х.С.Намданага, Б.Б.Дамбырга, Маадыр иелер - А.А.Салцакка, К.М.Биданга, А.Д.Хенчиге база өскөлере-даа аяктык, суму чагыргазыны белектерин тыгваскан. Олга САНДАРАА.

ЧОРГААРЛАНЫР БИС КИЧЭЭЛДЕР Тывань башкылар биле сайзырадыр институту школа назымы четээзи уруглар албан чериниң музыка башкыларының семинары эрттирген. Ачаа кожуунуң болгаш Кызыл хоорайда башкылар киришкен. Моң мурунда кыдыг семинар музыка башкыларына эртейн турган болгаш, башкыларның соңуругалы улуг болган. Семинарга келген музыка башкылары Кызылдың чамдык саяктеринге аяк кичээлдерге олурдушкан, оон биали алган чүдүлери сайгыр чугаалашкан. №19 саякте Дина Кирилова, №29-та Галина Черезованың кичээлдери өөредилги, үлгүлери болганы демделзөөр. Институтуң башкылары: Оон-оол Сат, Чечек Тарый-оол, Светлана Байыр-оол, Далай-оол Калбак болгаш Кызылдың уран чүдүлгелериниң башкызы Сергей Бадрааның эрттирген кичээлдери онзагай солун болганы чыгыттынар демделзөөр. Саая БЮРБЕ.

БОДИК ДЕННЕЛГЕ

1998-99 чаа өөредилге чылында чаңыл болган кышкык политеөөдилге кожуунда өгелзэн. Бирги кичээлди аякыды тура, чагырга даргазының экономика талазы-биле бирги оралакчызы Василий Донгак кирипте талыбырны кылган. Эртерке өөредилге чылында "Кара-Хөл", "Кызыл-Даг" сөвхозтарының директорлары Кара-оол Хертек, Петр Сарыглар бооз

кожуунда агробанк эргелекчизи Долзан Хертек дээш, еске-даа удуртукчулар кичээлдерге идекейлиг киришкен. Ачаа үениң негелдези-биле саң-хөө кризисинге улар банк системаларында чаартылгалар дугайында кожуунда агробанк эргелекчизи Долзан Хертек, социал камгалаы кошкак өг-бүлелерге дуза кадар айтырыг талазы-биле Зоя Хомушкү, парлалга дугайында Чалбыш

Сарыг-оол олар солун лекцияларын номчаан. Ол ышкаш ажил чоктар төвүнүң даргазы Демдек Сарыг-оол база кожуунда үндүрүп инспекцияның надалыңи Долана Байыр ажилды ийиңде чаартылгалар дугайында дындадыларны тустуунда кылганнар. Нитизи-биле кичээл организаствыг, бодик денгелге эртеркен.

Сарыг-оол олар солун лекцияларын номчаан. Ол ышкаш ажил чоктар төвүнүң даргазы Демдек Сарыг-оол база кожуунда үндүрүп инспекцияның надалыңи Долана Байыр ажилды ийиңде чаартылгалар дугайында дындадыларны тустуунда кылганнар. Нитизи-биле кичээл организаствыг, бодик денгелге эртеркен.

БОДИК ДЕННЕЛГЕ

1998-99 чаа өөредилге чылында чаңыл болган кышкык политеөөдилге кожуунда өгелзэн. Бирги кичээлди аякыды тура, чагырга даргазының экономика талазы-биле бирги оралакчызы Василий Донгак кирипте талыбырны кылган. Эртерке өөредилге чылында "Кара-Хөл", "Кызыл-Даг" сөвхозтарының директорлары Кара-оол Хертек, Петр Сарыглар бооз

кожуунда агробанк эргелекчизи Долзан Хертек дээш, еске-даа удуртукчулар кичээлдерге идекейлиг киришкен. Ачаа үениң негелдези-биле саң-хөө кризисинге улар банк системаларында чаартылгалар дугайында кожуунда агробанк эргелекчизи Долзан Хертек, социал камгалаы кошкак өг-бүлелерге дуза кадар айтырыг талазы-биле Зоя Хомушкү, парлалга дугайында Чалбыш

Сарыг-оол олар солун лекцияларын номчаан. Ол ышкаш ажил чоктар төвүнүң даргазы Демдек Сарыг-оол база кожуунда үндүрүп инспекцияның надалыңи Долана Байыр ажилды ийиңде чаартылгалар дугайында дындадыларны тустуунда кылганнар. Нитизи-биле кичээл организаствыг, бодик денгелге эртеркен.

Сарыг-оол олар солун лекцияларын номчаан. Ол ышкаш ажил чоктар төвүнүң даргазы Демдек Сарыг-оол база кожуунда үндүрүп инспекцияның надалыңи Долана Байыр ажилды ийиңде чаартылгалар дугайында дындадыларны тустуунда кылганнар. Нитизи-биле кичээл организаствыг, бодик денгелге эртеркен.

Салцак САРЫГ-ООЛ.

Тыва Республиканың Дээди Хуралында Парламентиниң Бүгү-россияны "Бистинь шимчээшкениң фракциязының даргазы В.С.ОРУС-ООЛГА

Тыва Республикада Бүгү-россияны "Бистинь бажымыс - Россия" нитилел-политиктиг шимчээшкениң фракциязының даргазы В.С.ОРУС-ООЛГА Хүндүлүг Владимир Соянович болгаш Юрий Кууларович, Бүгү-россияны "Бистинь бажымыс - Россия" нитилел-политиктиг шимчээшкениң Политиктиг чөвүлениң болгаш бодумун өмүсөлдөн Павел Сураатович Кара-Салды мөчээзи-биле оң төрөлдөрүнө, чок кижилеринге, өөрүнге, сурукчуларына ханы кажымдалды илергелдим. Павел Сураатович төрөн чериниң төлөптиг кижилериниң бирээзи чораан. Тыва Республика болгаш Россия бодунуң туржуу дээш кезээде шыңчы туржуп, Россия нитилелге чөпшээржиле болгаш хамааты тайбың дээш демисежиң чораан күрүне ажилдакчызын оскунган. Павел Сураатович Кара-Салды оскунган болганын республиканың депшилетиг демократтыг күштери бистинь нити бажымыс Россияны катап тургузарыңе болгаш бажылаарыңе уланган оң чаагай хөвөө уламчылар дээш улам сыйры каттыгар ужурут. Шимчээшкениң даргазы В.С.ОРУС-ООЛГА.

Тыва Республиканың Дээди Хуралының Парламентиниң/депутаты Павел Сураатович Кара-Салды элекке мөчээзи-биле оң төрөлдөрүнө, чок кижилеринге ханы кажымдалды илергелдим.

Хүндүктел-биле РФ-тиң Курдмазының депутаты Г.САЛЧАК. ТР-ниң Көдээ ажил-агы болгаш аш-чөм яамызы көдээ ажил-агы бүдүрүлгелеринге хой чылдарда көсүк удуртукчу болуп аякылап чораан болгаш сөөлүгү улар ТР-ниң Дээди Хуралының депутаты Павел Сураатович КАРА-САЛДЫН үр эвес аар арааш, мөчээзи-биле оң өг-бүлениңе, төрөлдөрүнө ханы кажымдалды көдээ ишчилерин өмүсөздөн илергелди.

Тыва Республиканың Топ сонугда комиссия Тыва Республиканың Дээди Хуралының ийги чыгызың Сүт-Хөл №24 сонугда округуңуң талазы-биле депутаты Павел Сураатович КАРА-САЛДЫН элекке мөчээзи-биле оң өг-бүлениңе, төрөлдөрүнө, чок кижилеринге ханы кажымдалды илергелди тур.

"Хостуг Тыва" ННШ-тиң республика чөвүледи, "Бистинь бажымыс - Россия" ННШ-тиң ТР-ниң Дээди Хуралында фракциязы, "Солидарность-Демнежилге" сонугда блогу ТР-ниң Дээди Хуралының депутаты Павел Сураатович КАРА-САЛДЫН үр эвес болгаш аар арааның соонда мөчээзи-биле оң өг-бүлениңе, төрөлдөрүнө болгаш чок кижилеринге ханы кажымдалды илергелди тур. Павел Сураатович Кара-Салдың чырыктыг өвүр-хөвири бистинь чүрөктеринге кезээде артар.

БИСТЕРНИИ-БИЛЕ ДӨМЕЙ

Тофалар бодунуң ырызын тывалар ышкаш "ыр" джир. "Тофалар ырга ынак улус. Ыры чокта хун чок ышкаш апар. Шаанда оларга айт кудуруундан кылган үч хылдыг маңдура /дошпулуур/, чеди хылдыг чадаган турган. Михаил Бучаевтиң чадаганга ойнап берганын дыңнаан мен. Таалааш, удуй берген болчук мен. Тофалар ам оозун чидирип бар чоруулар" - деп, Николай Баканев чуғалады.

Соңгу Кавказтын, Чөөн Европаның улустары билер. Тофаларны дунгурлери бистерни-биле база дөмей. Ам тофаларны ырызын дыңнаар: Чекпе сарыг черин сактып, Чечен сарыг мени сактып. Кодаң доруг черин сактып, Хоор сарыг мени сактып. Оорлар-өөрнүң чоктачыгың, Оораш оймак чаралгыгың, Кыстар өөрнүң чоктачыгың, Кызыл хайдың чаралгыгың. /Бо ырыны Н.Ф.Катанов 1890 чылда чыып бижээң./

ТОФАЛАР

ХҮН КЫЗЫ

билик чүвен бар бе? Хензиг Күске тоор боор бе, кортпайн-даа харыялаан: - Чүвү-даа кылып шыдаар мен. Шенежирин бе, ынчаарга хөлдү кым мурнай эштип жеке бээрди, маргыжаал че! Адыг ойталаарындан эпчосунгаш: "Че харын, маргыжаал!" - дээн. Кайызы-даа хөлче мойт-ла дээннер. Маргылдаа эгелзөөн. Хензиг Күске эштин-эштип, ол чарыкта эрикче үне берген. Адыг күжүр ай-дедир эштип, аар даш дег сугже кирип, арай борда кирген эринне дедир үнүп келген. Хордаан Адыг ол чарыкче маннап бар чыткаш, боданган: "Элдеп чүве-дир аа, хензиг Күске хөлдү эштип жеке берди. а арзылан дег Адыг чыдып калдым?" Хензиг Күске Адыгны көргөш, каттырыптарга, Адыг иштин туттунгаш, ажыңган: - Көр хөңнүм-даа чоктур - дээш, мыткан айып-биле, арыгже бурт кылган. Алексей АИР.

Бартаазынын тсожу

/Уланчызы. Эгези № 96, 97, 98, 99, 100, 101, 103, 104 "Шында"/.

ынчалза-даа прокуратура ажалдакчызы кайыны-на анаа хөлеге хөкөк кусталтап алгаш олурган деп бодар силер. Илбек база хөгсөйп турган. Ол бодунуң профессионал сагымынын өзугаар ажалдап турган - далаш чок дүргедээр. Ийе, далаш чок дүргедээр. Биригээр чуғалаарга, чазыг кылбас деп кертпн каан өсүтүр ийин.

Илбек шак ынчаар "далаш чок дүргедеп" чоруп турда, час база далаш чок дүргедеп чокшунлап орган. Тыва чоңуну ам ажы-биле демдеглээр апарганы Шагаа хуннери эрте берген. Март ай мырнай думчук кырылда келген. Кааң хуннерде бажынаар дэвирлеринде соруулар ышкаш доштардан мөңгүн суу дег дамдылар хөлдү чокшунлап кылганчып бадып турган. Хоорайыңгак кара көгө-бугалары, бора-хөкпештери /оларын харын кара-бугалар, кара-хөкпештер дие, ам шынаа дүжүр турган боор/ кудумчуларже сөктүп үнүп келген, "Найрал" кинотеатрың чанында бөдүлгөшкөн амыктар дег, хулурешкен, хурулешкен оргулааннар. Ынчалза-даа куштар кижилер дег эвес болганнар, аастарында арагазы, таакпызын ыш-бууда бургураатпааннар, ынаар-ла аш-чөм артын былаажып, хуузунда дойлууп турганнар. Садыг-коржаа эжин-даа "таңымындааннар", автобус-машина ишти-даа дуй шүгөлөөзөр, пенсионер кыргынар-даа кедөөзөр, кадылар-даа сумкалары үе-чаз кеспээрнар.

Чө, олар ынаар дүймөп чоруп турарлар ынаан, Илбек кыччар барды бо, чүңү илбектеп алган эвес? Илбек дээрге кыска-да бол, хөйүн көрүп четтигипкен юридиктиг практиказының дугузунда таваржып көрбөзүн, ону дыңнаан айт мөөрөй бээр, инек күшөй бээр, хой эре бээр барымдааны илип ап четтигипкен болгон. Ол чүд дээрге, ол-ла хайлыг 13 дугаар бажың хериминиң иштигиче кире бергеш, ак хар кырылдан тып алганы кып-кызыл өңүг фильтриг сигаретка өңүг ышкыял. Анаа кижиниң караанга болза, дук-чам ышкаш, бичи-даа илдикпес, кем чок чүве-дир ийин. Илбек ол херим иштинге ужурашканы "Маргарет Тетчерлерже"-даа, "Ясир Арафаттарже"-даа сагыш салбайн чыда, демги сигаретка төжүңү артын "сорокту" экспертжаае чорудупкан. Оң түнөйлөнгө эр кизи Илбектин бодунуң туржук, эксперт анык кыстарың карактары адаргылап калган. Ол чүд деп бодар силер? Сигаретка сыманын өңүдө кизи кайгаар чүве чок, ол дээрге кызыл помода буду-дур, хөзөжөн кизи тыгткаш, октаң "сорок"-тур ийин эле. Оон мыай экспертизаның катан-катап ылап тодартканы болза: сигаретка сымнында помода будуунда... эр кижиниң ийи бунуң чылыг, чымчак бедиринде халыңан ак бүүрөктерден тускай арыкчыгаштап бичин эвес күш-биле аттыгып үнер спектрлар чораан. Мырнай бөдүңүчүдүп чуғалаарга, эр кижиниң шыгааваска-даа чазыгс-даа чазыг кылбас суг октуг "чолдак бооуундан" үңгө үрелер-дир.

Ам эксперттерниң мурунга, сигаретка ажалдакчызы Андрей Биче-олдуг өлүг мөчү-сөөгү тыгылгаш, илби-шидизиг чиде бергенден бундан чартык ай хире үе эрте берген. Ол өлүрүчү херекти истен эгелзөн прокуратура ажалдакчызы Игорь Илбектиң адынга хенертен келген тыгызкысыг чагада чамдык элээртилерни кым-даа чөпсүнөр: "Бир эвес мынчаар шүңпезе улазын шөөр болзунарза, бөрүлөр тайганың калдыр каскааче алдыртпайн бээр деп барды". Бо черле шын чуғалаан-дыр, бундан чартык ай дугузунда аскак беиз хой чидир кылашай-ла бергей. Ында маргыш чок харын,

ҮЕНИН ӨННЕРИ

ХИ КҮТҮ ЧУГААЛАР СООДУКЧУ Аалчылар бажымын дээржүрүн хоначыга чедип келгеш: -Өрэлдерде соодукчу иштинде кымын халаска чурттадып турарыңар ол? - деп шыгыгып-тыр. - Кымын деп чүңерил? Соодукчу иштинге кизи канчап шыдаар боор? - деп, оозу кайгай берген. Эскеан турган: -А мен баргаш-ла ажалдырмага, сайгылаан канчап чырып бээр чүвөл мычаш?..

ДУМЧУК Ийи күш ужуражып көз-тир. Бичин думчукту олургаш: -Эй, думчук, кайнаар ужураң ол? - деп айттыган иргин. -Мээң думчууму чүге куду көрүп тур сен, сойкуң! - дээш, оозу шураар чыгыс келген дээр.

ТЫП-ЛА АЛГАН ТУРГАЙ МЕН Ийи кизи албаннар бажыңга ки ип келгенер. - Сен бо ажалды чүд деп бодар сен, угаан-биле ажалдаар бе, азы күш-биле бе? - деп, бирээң айттыр-тыр. - Бир эвес күш-биле ажалдаар турган болза, шагда-ла ажалдан ажалдадып-ла алгай мен - деп демгизи харыялаан.

АШТАКЧЫ КАДАЙ Ашаа чокта кадай "чажыт" кижини-биле чыдырда, хепертен ашаа эжитки ажиткаш, кирип орган. - Дүргөдө, балковдан шурай бер! - деп, кадай демгизин девилтекен. -Эр-даа чүү боор, дүвү-далаш тура халааш, балковдан туттуңу дүжүп бадыккан. - Бунуң бичин көдүрүпчүерем - дие-ле, аштакчы кадай бо турган.

ХӨРЛЭЭЛЭЙ ААН Хөрээм иштин Саргылар чип ажыңнаткан, Хөрлөз отту Чавыраар-даа хөңгүм чогул Ынакшылдың Эскеэн одун өжүрүптөр Ындыг күштү Эскүс чүрээм кайың тывар Хөрлээлэй аан... Сайлык МОНГУШ. Ак-Довурак хоорай.

БИЛЪЯРДЧЫЛАР

Бир эвес бильярд залын хажызындан көөр болзунарза, ол бир-ле чадыр /театр/ сценазын сагындарар болдур эвеспе. Ийет-ийет, чүү дээр сен, каткы-хөг-даа, харадал-хомудал-даа, алгы-кышкы, кукун-курай-даа ында турар деп бил. Чүге дээрге ол бильярд деп чүвөн ары-хунну бадыр стол доландыр челип-маңап, херлип-көстүп туруп ойнаар, кедергей-даа хөлээшкн-дүшкүрлүг, чаргы-чаалыг, салгы-мөөрейлиг оюн чүве бооп-тур ийин оң.

А оң ындыг хөлээшкн-дүшкүрлүг, демги ол, тала-дугай тыргышкан хөкчүлөрдө, оларнын үш-дүрүм алгы-кышкында дивес сен бе. Көр даан, оюннуң ужурун билбес кижиге "кезивит", "кагивит", "долгавит", "лоргак", "доора хак", "дуу чыдыр", "бо чыдыр", "аткаар тырт", "ишкээр тырт" дээн сөстөр дыңнаарга, ана-бир ай-байкы тыгылбас, бир-бир харын арга-арыг иштинде ан-мен хоюскан сегитилер-даа саягыша кирер. Оң калдына орустап, тывалап "теша кайыл", "хепте кайыл", "тырвын", "беривит", "свой", "чужой", "чылат", "суйбат" дээн элдеп-ээн сөстөрдөн куйга-баш куураар, бо-даа албыстаан чон-дур деп бодай бээр сен. Оон бир үе болганда,

"мандржтаан кизи-дир", "кемдээн эр-дир", "армян баланс", "француз арга", "абриколь", "карамболь", "дурак", "трудоной" джи бээрде, та бак сөгөжип турары ол, та майтажып-шортажып турары ол чүве, ужуру-ла билднмне ийин. Бир-бир болаарга, хамык ужур чүгөл ол хөөредикчи хөкчүлөрдө база эвес, а шак бо бильярд деп борбак-борбак чуукулардыг, илер-шанчар савааштардыг оюнга кандыг-даа аажылыг кижиниң келиринде база ужур бар хире. Ынчанмын канчаар, маңаа дээрге изиг хөөремик, идээрgek, турамык,

маргышкак хөрлээчел, хордаачал, хомудаачал, кавыргак, бузурукчу дээш, мөзүлү, хирелин ылап көстүр эвеспе. Чамдык улус оонанга уттуруп эгелзөөдө, арны-бажы дүрүзе берген, ыт-даажы чиде берген, удурланыкчызын ийи кара-биле чип чар чыгыс чоруп турар. Ынчап чоруй, хеле-бүдүү химиренип, сөглетинип эгелзери база бар - оонан туру бастырып эгелзери ол. Ындыг химиреникчилер-биле оварымчалыг болбаае озалдыг деп бил, артык куштү тургаш-ла алыштып болур сен. Ындыг улустан сыр дедир оюннуң - уттуруп, когаран-даа турза, дүжүңгө-даа какапс ойнакчылар база тургулаар. Олар колдуунда чагай сеткилдиг, чазык чачың улус болганда, оюну чорбайн-даа турза, омаан салбас. "Ха, бөгүн хувүм эвес-тир", "Бурган көрүңмөй турары ол-дур" дигилеп, болуң болу кыжырттылар азы эжи кеззелеп үңгө болза, "Па, бо кизи чүңү чипкеш, дилги хона берди" дээр ийикпе, "дилги караа чиккен, дирици киргениңге" чедир оюн-баштак чачнаан турар. Ийет, бильярд залы бир-ле чадыр сценазы-биле дөмей деп бил. Моон сен кижилериң мөзү-бүдүштүүн, оюңаак-баштаан, соруукчу турштуун, хирелиг патсымаарың - бүгү-ле аажы-чачын алыш оюунда дег көр сөн. Шынап-ла, хуулаазын шөл, болбаазын кижилер. Ийет, бильярд деп чүвө хөөрөвеси хөөредир, хөлзөвеси хөлзедир-даа, хөкчүлөр-болчукчуларың, ачыр-лачыр алаан-мөөрейлиг-даа, алыс черле анаа эвес оюн бооп-тур ийин мод.

Чап ЧҮДҮМ. Өйлемик ойнакчы. Тайылыр: чуукулар - шарлар; савааш - кий; хөкчүлөр - аарыкчылар; чадыр - театр.

"ГИННЕСТИН РЕКОРДТАР ДЕПТЕРИНДЕН"

Мага-ботуң эң бедик температуразы 52 хардыг Вилли Джонска таарышкан. АКШ-тын Атланта хоорайга госпиталга шичилгере, оң температуразы 46,5 градус иңг болган, ынчалза-даа 24 хонганда эмилтеген үндүр бижээл. Эң чавые температуралыг үш кижини бүрткээң. Май Стивенстиң /Чикаго/, Мэри Дейвистиң /Айова/, Майкл Тропкау /Висконсин/ температуразы чүсиге 16,0 градус болган. Эң үр доктааган чүрек. 20 хардыг Джейн Джобуунуң /Канада/ чүрээ 1977 чылдыг январь 8-те 3 шак 40 минута иштинде доктааган, оң союнда ажалдай берген. Эң үр аштаан кизи - Элен Эспозито /Чикаго/. Анык кыска кезишкнн кылган союнда, ол 37 чыл 11 хун иштинде удаан. Уйгузу келбес кижини база бүрткээң. 1923 чылда төрүттүнгөн Хесусе да Фрутос дээрзи 1954 чылдан бээр бичин-ле удузурар болган. Эң үр уде чөм болгаш суг иштейн Андреас Михаев /Австрия/ чурттаан. Ол 18 хонукта боостазычче чүң-даа ажыраан. Суг адаачы шымыл киргеш, 13 минута 42,5 секунда иштинде эжинген кизи - 32 хардыг Роберт Фостер /АКШ/.

ЧОГААДЫКЧЫ ҮЛҮГ

Доруг-оол Адын-оолович Монгуш 1928 чылдыг декабрь 12-де Өвүр кожуунуң Арыг-Бажы деп черге арат Монгуш Адын-оолдуң өгүбүзениң төрүттүнгөн. Оң эртен надарыңга доктап көрөзлөнер. Доруг-оол Адын-оолович школаны Хандагайтыга өөренип эгелзөөн. Анаа беш класс дооскаш, оң союнда Чаданаана 7 класс дооскан. Оон ынай өөредилгезин Кызылдың 2 дугаар школаныңга уламчылаш, ук иголага 10-гу классыга 1949 чылда медалист болуп, чедишкнниң дооскан. 1949 чылдан 1951 чылга чедир Абаканниң ийи чылдыг башкы институтунга өөренип турган. Институт союнда Кызылдың башкы училищезинге бир чыл тыва дыл башкылаан. Юбияларның эртем-педагогика ажалының эгези ол болган. Башкы училищезинге бир чыл ажалдаан союнда, Москваның сурагжаан дээди өөредилге чери болур Ломоносов аттыг уни ерситетке - эртем ордузунга филология факультетинге өөренип эгелзөөн. Ол университетти 1957 чылда шыларгаан диплом-биле дооскан.

ЭРТЕМДЕН

Университет дооскаш, Башкылар билин бедилер институтка ийи чыл ажалдаан. 1959 чылда ССРЭ-нин ЭА-зының дыл эртемниң институтунга аспирантылай берген. Ынчан оң эртем талазы-биле удурткучуу сурагыг совет тюрколог Э.В.Севортян турган. "Тыва дылда кылгык сөзүңүң болушкун наклонезиниң эртен келерин" деп темага кандидат диссертациязын чедишкнниң камгалаан. 1962 чылдан бээр Д.А.Монгуш Дыл, литература болгаш төөгүнүң эртем-шинчилел институтунга ажалдап киргеш, амга чедир ында ажалдап турар. Бо институтка 36 чыл ажалдаан, а оң ниити ажал стажы 48 чыл болуп турар. Институтка ажалдап тургаш, дыл секторун эртелекчилеп, директорнуң эртем талазы-биле ораакчызы-даа бооп ажалдап турган. Институтка, университетке, школага-даа өөренип чорааш, ол кончүг шудургу, кызымак чораан. Ол француз, узбек, турк, тыва, орус дылдарга чуғалаар. 1967 чылда ССРЭ-нин Дээди аттестация комиссиязы

Д.А.Монгушка дыл болгаш бижик мергежилниң үлүг эртем ажалдакчызы деп атты тывыскан. Д.А.Монгуш 80 ажыг эртем ажалдарының автору. Д.А.Монгуш "Тыва дылды шичилеп келгени болгаш сорулгалары" деп ажалды тыва дылды 1977 чылга чедир шичилеп келгени сайгарып бижзөөн. Ол тыва дылдың синтаксизин шичилеп, элзөөн улуг чүүлдери бижзөөн. Сибирьниң болгаш Чөөн чүк улустарының аас чогаалдарының 60 томнуң сериязыны тыва кеззөөн бижириңге киржиң, ону редакторлаан. Бо бүгүн өөренип көөргө, Д.А.Монгуштуң эртем талазы-биле сонургалдары хей талаалыг. Ол эртем ажалдарын Кызылга, Москвага, Улан-Удзге, Новосибирскиге болгаш еске-даа хоорайларга парлаткылаан. Д.А.Монгуш тыва дыл болгаш литератураны школага башкылаар ажалда улуг үлүүн киргеш. Тыва дылдың өөредилге номнарының автору. Д.А.Монгуш кылган ажалыңа кончүг хынама чалыг, харысалгалыг. Оң ол чорун анык эртем ажалдакчыларыңа улуг үлөгөр-чике болуп турар. Ол ам тыва дылдың баштайгы тайлалыгыг слогарын тургузап, ону редакторлап турар. Д.А.Монгуш бедик авторитеттиг эртемден. Оң эртем ажалдарыңа кирген үлүү дээш анаа шааннал-макталдары тывыскан. Ол Тыва Республиканың эртемниң адардыг ажалдакчызы деп аттыг. Д.А.Монгуш Улустарның найралы орден-биле, Ленинниң юбилейлиг медалы-биле, Тыва Республиканың Ордени-биле шаңнаткан. Д.А.Монгуш өөредилге чанында өөредилге-методиктиг чөвүлелдиң кижигүнү, т а й б ы н д камгалакчыларының Тыва комитетиниң даргазы, Совет тюркологтар комитетиниң кижигүнү турган. Төрүттүнгөн хунуңден бээр 70 чыл оң т а в а р ы ш т ы р Д.А.Монгушка эртемге ам-даа чаа-чаа чедишкннерни, эки кадыкшылды, аас-кежикти күзеп тур бис. Яков ХЕРТЕК. Филология эртемнериниң

УЛАНЧЫЗЫ

Уланчызы. Эгези № 96, 97, 98, 99, 100, 101, 103, 104 "Шында"/. Оң чиктиг деп чүвези маркалардыг-даа болза, оларда таңма бастырмаан. Оозун бодап көөргө, ону почталыон эвес, оң ээзи боду эккеп сүпкан хире. Дүң болза, орай боор, бөгүн болза, эрте боор. Ындызың черле чайлаш чок, оон башка почта эрте келир эвес дээрзи үстүнде чуғалааткына берген болбай. Кылаштап бар чыда-ла, Илбек чагааны ылавылаан: оң адресинге бижзөөн, оң алын салганы черле аргакч шын, ынчалза-даа дедир адреси долдурбаан. Оң адынга бижзөөн болганда, чагаа хавын частайн канчаар. Кылаштап чорааш, шокаранадыр номчуурга, кизи угаан-сагышкыга кирбес чагаа болган. Илбектин боалыңа дораан-на Михаил Исакоскийниң "Ону кым билер боор" деп ырында "эрзэн шокар демдек салган, элдептиг чагаа болду" деп одурдулар кирген. Илбек ажалдаар кабинетинге келгеш, чагааны каш-даа катап номчаан. Канчаар-даа ылавылаар, ол анаа-ла "эрзэн шокар демдек салган, элдептиг чагаа" эвес, харын чуугула херекти сугуйтуп турар ажал-херекти бижик болган. Ында кижиниң угаанын арылгандыр шаап турар одурдулар-ла хөй: "Мен дөмей-ле тыгылбас мен" /Ол чүү дээни ол?/. "Бир эвес чуугула херек апара, мен бодум силерни тып алыр мен" /Чүү ындыг кизи апара, шагдаа ажалдакчызы бе?/. "Мен силерге силен баштыңың ынакшылдың сонургак одурдуларың бижиниң тур мен" /Кыс кизи-дир аа?/. "Салгаа чорумар мени кайтатты" /Шыңгызын ой/. "Камгалал-биле кандыг-даа улуг шериг баштыңың тыилелге чедип ап чорбаан", ону чүгөл шаваар халдаашкы-биле дайыңдыг чаалап алыр..." /Эзулуг страге! Ол хирезинде нокалыг/. "Силер чылан дунчузун кырлап эртип тур силер" /Чүңүң дугайың чуғалаап турары ол?/. "Чүдүү ында куйлап чыдар чадавас" /Шынап-ла, кыстар кыяны эвес-тир. Боданыр херек, боданыр, боданыр/. "Далай суунга ламды дуза" /Эки-ле чуғалаан-дыр/. "Адым салбас мен" /Во-даа "эрзэн шокар демдек салган, элдептиг чагаа" апарды ышкаш/. Ол, шынап-ла, элдептиг "чагааны" Илбектиң катан-катап номчуvas аргазы чок болган. Катап-катас номчаан тудум, оң бажыңа чаа-чаа бодалар, чаа-чаа барымдаалар, чаа-чаа чөрүлдээрлер төдүттүңүң, олар Улуг-Хемге тут чоктаанда доштар дег, ускуленип, кыр-кырыңче үмөрлежиң, иткнлежиң, сымнарлажып, чаа-чуура монжаның, баскылажып турган ышкаш болган. Чамдыкта мырнай кочужуң-хөрөкөжип, алгыржып-кыскыжып, каргажып-ирежиң, чокшуп-кырыжып, сирбектежиң-херектежиң турган-даа дег. Хоорайың кыдыкы кудумчуларың бирээңинде 13 дугаарды бажың чанында бок төгөр демир доскаар иштиңден шагдаа ажалдакчызы Андрей Биче-олдуг өлүг мөчү-сөөгү тыгылгаш, илби-шидизиг чиде бергенден бундан чартык ай хире үе эрте берген. Ол өлүрүчү херекти истен эгелзөөн прокуратура ажалдакчызы Игорь Илбектиң адынга хенертен келген тыгызкысыг чагада чамдык элээртилерни кым-даа чөпсүнөр: "Бир эвес мынчаар шүңпезе улазын шөөр болзунарза, бөрүлөр тайганың калдыр каскааче алдыртпайн бээр деп барды". Бо черле шын чуғалаан-дыр, бундан чартык ай дугузунда аскак беиз хой чидир кылашай-ла бергей. Ында маргыш чок харын,

бергенер. Эр чүве орташ, каттырбаан-даа, каккырбаан-даа. Ол черле ындыг кизи - ак чалчаа ажылыг, чүңү-даа кымы хамаанчокка кызыл арынга чуғалаар. Тоонас-даа, кижилерин улуг-бич, эр-кыс, анык-чалым деп ылгаар эвес. Шыдаар Иванович /Илбек туржук, республика прокурору беиз оон арга-сүме айтырар болгай/ дүште-даа чок шуугап-шуугап, анык хөк эскерттер дынаап турда-ла, мынча дээн: "Эрния кызыл помода-биле будуп алган анык кыс эр кижиниң чөс "будуун" соруп-соруп, ол сигаретканы тыгткаш, фильтриг төжү-биле силерни хундүлзөөн ол-дур, ха-ха". Шыдаар Ивановиче "кочултканыңың" союнда, Илбек он үш дугаары х а й г а р а л ы н шыгыгыраткан. Ылангыя дыштаныр хуннерде анаа эр-кыс аныктар көзүл, ол дөрт сонгалыг, ийи өрөздиң хире чавыт бажымын чырыс дааны атыс хаш тура хоңар апарган. Кижилер орта чылдан союнда, оң дек үнемс болган. Хирезия бодарга, олар эжитки няк дүкчүп алыр, серемчилледи шыгыгы турган ышкаш. Бир-ле чартык улуг-хунда Илбек орайтадыр биез казанак бажыңың үр-ле ылавылап, ам кудумчууда кээр кизи черле чок болду эркек дег алгап, сонгазына чокшунлап чиде берген. Ында чүү боор, ханалар доразын чылыгыла каан кал кырыңче үне бээрге-ле, сонгартап бажыңга чедип турар чүвени. Илбек, шынап-ла, ынчанган. Сонгаларда тылдер азы көгөлөргө чок болган, чүгөл ак пестерлиг. Прокурор ажалдакчызы бир сонга бажыңдан бакылапкаш, карактарыңа эге-ле буузервези: мында анык оолдар, кыстар үлчүгөн чанагаш кылаштажып турганнар, иеден төрзөн боттары. Илбек баштай изиг от-көстен дег чалданы берген, харын дегилти-ле бедик чалдан дүже халмыр бодан. Ынчалза-даа албан-хүлээлге деп харысалга ону доң ханага чыштыр кадап алган. Чырык бажың иштинде чүү бооп турары кинода ышкаш көстүп турган: шалдан-чанагаш амыктарың оол-кызы ылгал чокка чамдыктары таакпылаан, чамдыктары шилдер, стаканнар туткулап алган чоруп турганнар. Бажың ишти ыш-бустан куу туман, оң кырыңа бөрт бытгайың, моң балды-даа салып каар болза, чайлыг ууң турар ышкаш. Ынаар даажың дүлөйдөйп каан көжүм аялгасы чер дүвүнде дег дыңнаган. Илбек черле элзөөн шымыркыже көрүп турарга, бажың иштинде найыр-надымын биез тамыры Ясир биле Маргарет уштап-баштап турар аянып болган. Олар дээрге каптагайың хайыңдырып, хартыганы ужулду-ла турганнар. Шала шилтедек кулун эът-ханыг Ясир-даа канчаар, чанагаш чоруп турарга, ында эр кизи халываан эмдик кызырак дег, Маргарет онаа-ла чараш кыс болган. Ол өскөлдөрн ылгалып турган: чолдак кара чажың сула салып бадырып алган, эмилгери доңгайтыр салып каан ийи ак шажаң аяктар-ла, чаш хаван оолдары дег, мышкыр ак ужазының ийи саарын борбанадыр кылаштап турда, буттары согунар-ла, бели дээрге ийи тудумдан черле эртпес. Черле ынчаш көрүп турарга, ында эр кизи буруу эмдик асыр дег, кыс кизи буруу кызыр бе дег болган. Илбек эрте частың дүпкн соогуңга алыса-даа, ону уттукан турган. Чүл ынчаш, кизи черле кизи-ле болгай. хойлу-дүрүм камгалакчызы боордан, Илбек бааа хып дээн анык эр-дир, үлчүгөн чанагаш чалымы назыны оң чүге магадаар эргези чогул?.. /Уланчызы.

Суббота

Декабрь 5

ОРТ

8.00 "Ак хептиг хөргөжөн", уран-чечен фильм, 1-ги сериясы.

15.15 Сайырлал. 15.45 Дириг амытаннар аймаа.

10.00 Эртегиниң мендизи-биле, чурт!

20.00 МЕДЭЭЛЕР. 20.30 Кежээкиниң мендизи.

13.40 "Мен болгаш мээң ыдым".

01.10 "Ол дугайында", ток-шоу.

13.40 Мультфильм. 13.50 Эртегиниң мендизи-биле.

21.00 Сергей Юрски. 21.45 МЕДЭЭЛЕР.

Воскресенье

Декабрь 6

ОРТ

8.00 "Ак хептиг хөргөжөн", уран-чечен фильм, 2-ги сериясы.

14.25 Каткы-хөг панорамазы.

01.20 - 02.20 "Бага - 3", сериал.

17.00 Дириг амытаннар дугайында чугаалар.

11.50 Дуза. 12.10 Индий кинолар.

"ТЫВА" 8.00 Хуу эмчиңиң консультациязы.

14.30 Караң менче баспа.

21.55 МЕДЭЭЛЕР. 22.00 Бистиң-биле артып калыңар.

Понедельник

Декабрь 7

ОРТ

6.00 ЭРТЕГНИНИҢ МЕНДИЗИ.

18.15 Алганы тып көрөм.

11.00 МЕДЭЭЛЕР. 11.30 "Петербургтүң чажыттары", т/с.

19.20 ТЫВА ЧЕРДЕ. 19.40 Коллаж.

14.15 "Ийги арга", т/с.

ТВ ЦЕНТР 9.50 Навигатор.

19.00 "Ынакшылым хайы", т/с.

19.00 "Ынакшылым хайы", т/с.

Вторник

Декабрь 8

ОРТ

6.00 ЭРТЕГНИНИҢ МЕНДИЗИ.

16.30 Он алды харга чедир...

10.45 Музыка. 11.00 МЕДЭЭЛЕР.

"РОССИЯ" 20.00 МЕДЭЭЛЕР.

7.55 Төгүлүг хун.

17.35 "Доктор Куни, хөргөжөн - эмчи", т/с.

7.30 ТЫВА ЧЕРДЕ.

20.00 Москваның чалым музыкалары.

Среда

Декабрь 9

ОРТ

6.00 ЭРТЕГНИНИҢ МЕНДИЗИ.

18.15 Алганы тып көрөм.

11.00 МЕДЭЭЛЕР. 11.30 "Петербургтүң чажыттары", т/с.

19.45 Коллаж.

7.45 Агаар.

17.35 "Доктор Куни, хөргөжөн - эмчи", т/с.

ТВ ЦЕНТР 9.50 Навигатор.

20.00 Дертку дин.

Четверг

Декабрь 10

ОРТ

6.00 ЭРТЕГНИНИҢ МЕНДИЗИ.

18.15 Чаптангыг дириг амытаннар.

11.00 МЕДЭЭЛЕР. 11.30 "Петербургтүң чажыттары", т/с.

20.00 МЕДЭЭЛЕР.

8.10 Дуза.

17.35 "Доктор Куни, хөргөжөн - эмчи", т/с.

15.00 Москваның армарказы.

22.10 Сайгарлыкчы Москва.

Кызыл хоорай, Красноармейская, 100, индекс 667000

РЕДАКЦИЈАНЫҢ КОЛЛЕГИЯЗЫ: Маалыр-оол Калчан, Аддынык Монгуш, Сергей Хертек, Светлана Балчар.

КИДИСТЕР: Ништилел-политиктиг кидис - 3-39-15.

Агар санымыз: №40703810400000010000 КБ "Тувакредит", ИНН - 1701008465;